

ทุนทางสังคมกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน
Social Capital and Community Participation for the Sustainable Development of
Chedi Bucha Canal

แพรภัทรา เขียวชะอุ่ม^{1*}, จุฑาทิพย์ ถาวรรัตน์² และประสงค์ ตันพิชัย³
Praepattra Kiochaoum¹, Chutathip Thawornratana² and Prasong Tanpichai³

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม^{1*}

อาจารย์ ดร. คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์²
รองศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์³
Assistant Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhonpathom Rajabhat University¹
Lecturer, Faculty of Education and Development Sciences Kasetsart University²
Associate Professor, Faculty of Education and Development Sciences Kasetsart University³

*Corresponding Author, E-mail: praepattra@gmail.com

Received: June 5, 2024

Revised: July 9, 2024

Accepted: August 11, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1. ทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม 2. ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา 3. แนวทางเสริมสร้างทุนทางสังคม โดยการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน เลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีเลือกแบบเจาะจง คือ ผู้นำชุมชน ผู้นำจิตอาสา ผู้นำทางศาสนา ปราชญ์ชุมชนและนักวิชาการท้องถิ่น จำนวน 14 คน เครื่องมือในการศึกษา ได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสาร แนวคำถามการสนทนากลุ่มและแนวคำถามการอภิปรายกลุ่ม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ได้แก่ 1) ด้านข้อมูล 2) ด้านรวบรวมข้อมูล 3) การสร้างบทสรุปและยืนยันบทสรุป วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์แก่นสาระ ผลการวิจัยพบว่า 1. ทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม ได้แก่ 1) ทุนมนุษย์ 2) ทุนสถาบัน 3) ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม 4) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ 2. ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ประกอบด้วย 1) มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม 2) การมีจิตสำนึกร่วมกัน 3) ความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย 4) ศักยภาพของคนในชุมชน 5) ศักยภาพของผู้นำชุมชน 3. แนวทางเสริมสร้างทุนทางสังคมโดยการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน ประกอบด้วย 1) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

2) การพัฒนาผู้นำชุมชน 3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ 4) การส่งเสริมความรู้และทักษะของชุมชน
5) การระดมทุนและทรัพยากร 6) การประเมินและปรับปรุงโครงการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: *ทุนทางสังคม การมีส่วนร่วม ชุมชน การพัฒนาอย่างยั่งยืน คลองเจดีย์บูชา*

Abstract

This qualitative research aims to study: 1. Social capital appearing in the community along the Chedi Bucha Canal, Nakhon Pathom Province; 2. Relationship of social capital with community participation in the development of the Chedi Bucha Canal; and 3. Guidelines for contributing social capital by implementing community participation in the sustainable development of the Chedi Bucha Canal. The samples were selected using a purposive sampling method, namely community leaders, volunteer leaders, religious leaders, community scholars and local academics, totaling 14 samples. The instruments comprised of a documentary analysis form, focus group discussion, and group discussion guideline. Data were collected using in-depth interviews. Methods for examining triangular data include 1) data, 2) data collection, 3) a summary creation and confirmation of the conclusion. Data were analyzed using content analysis and thematic analysis. The research results found that: 1. Social capital that appears in the community along Chedi Bucha Canal, Nakhon Pathom Province included 1) human capital 2) institutional capital 3) wisdom and cultural capital, and 4) natural resource capital. 2. The relationship of social capital with community participation in the development of Chedi Bucha Canal included 1) Cultural heritage, 2) Shared consciousness, 3) Network relationships, 4) Potential of people in the community, and 5) Potential of community leaders. 3. Guidelines for contributing social capital by implementing community participation in the development of Chedi Bucha Canal to strengthen and sustain consisted of 1) Promoting community participation, 2) Developing community leaders, 3) Creating collaborative networks, 4) Promoting community knowledge and skills, 5) Raising funds and resources, and 6) Continuously evaluating and improving the Chedi Bucha Canal Development Project.

Keywords: *Social Capital, Participation, Community, Sustainable Development, Chedi Bucha Canal*

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย มีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการ ทั้งปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงปัจจัยที่เกิดขึ้นจากภายในและภายนอกประเทศ โดยปัจจัยภายในประเทศ ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของประชากรควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริโภค การขยายตัวของเมือง การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมถึงนโยบายการพัฒนาประเทศ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงปัจจัยกดดันที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ส่วนปัจจัยภายนอกประเทศ ทั้งแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน และความร่วมมือระหว่างประเทศด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลต่อทิศทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย อีกทั้งสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Coronavirus Disease 2019 (COVID-19)) หรือโรคโควิด 19 ทั่วโลก ตั้งแต่ต้น พ.ศ. 2563 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม สาธารณสุข วิธีการดำเนินชีวิตในสังคมและสิ่งแวดล้อม (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2566: 21)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) เป็นแผนระดับที่ 2 ที่แปลงยุทธศาสตร์ชาติไปสู่การปฏิบัติ และกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะ 5 ปีข้างหน้า ตั้งแต่ปี 2566-2570 ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาบนพื้นฐานของหลักการแนวคิดที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดล้มแล้วลุกไว (Resilience) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) และโมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) เพื่อบ่มงูสู่วัตถุประสงค์หลักของแผนพัฒนาฯ คือ การ "พลิกโฉม" ประเทศไทย สู่ "สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน" โดยมีเป้าหมายหลัก 5 ประการ คือ 1) การปรับโครงสร้างสู่เศรษฐกิจฐานนวัตกรรม 2) การพัฒนาคนสำหรับโลกยุคใหม่ 3) มุ่งสู่สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม 4) เปลี่ยนผ่านการผลิตและการบริโภคไปสู่ความยั่งยืน และ 5) สร้างความสามารถในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและความเสี่ยงเพิ่มขึ้น ทำให้ประเทศสามารถก้าวข้ามความท้าทายต่าง ๆ เพื่อให้ "ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" ตามเจตนารมณ์ของยุทธศาสตร์ชาติ รวมทั้งมุ่งเน้นให้ "คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา" สร้างความมั่นคงของชาติ พัฒนาค้นทุกวัยให้เป็น คนดี คนเก่งมีศักยภาพและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความเข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรม มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมนำไปสู่การสร้างสังคมที่พึงปรารถนา รวมถึงมีจิตอนุรักษ์ รักษา ปันฟูและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องและเหมาะสม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565: ปฐมบท)

ในปัจจุบัน การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมวางแผนพัฒนาท้องถิ่นเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมที่แท้จริงจากภาครัฐ ซึ่งสนับสนุนทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่แต่เดิม โดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และใช้ชุมชนทรัพยากรชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งการหาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาในท้องถิ่นต่อไป ทุนทางสังคมนี้เป็นพลังที่สามารถขับเคลื่อนชุมชนให้มีความสามารถในการเพิ่มมูลค่าและสร้างทุนทางสังคมให้กับชุมชนเองมากขึ้น ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการนำไปใช้ประโยชน์ การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่มีความเท่าเทียมต่อปัญหาและสามารถแก้ไขปัญหาได้ ทำให้เราสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

จังหวัดนครปฐม เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานเกี่ยวกับการเข้ามาและความเจริญของพุทธศาสนาในประเทศไทย เมืองศรัทธาปฐมเจดีย์เป็นพุทธศาสนสถานที่เป็นศูนย์รวมจิตใจอันสำคัญที่สุดของชาวจังหวัดนครปฐม อันเป็นอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของจังหวัดนครปฐมสะท้อนความเป็นจังหวัดนครปฐม โดยมีคลองเจดีย์บูชา เป็นคลองที่ถูกขุดขึ้นเพื่อการคมนาคม เชื่อมต่อแม่น้ำท่าจีนไหลผ่านเข้าสู่ตัวเมืองนครปฐม ตั้งแต่ พ.ศ. 2401 สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) และแล้วเสร็จประมาณ พ.ศ. 2405 เพื่อใช้ประโยชน์ในการเดินทางจากกรุงเทพฯ มายังองค์พระปฐมเจดีย์เพื่อมานมัสการพระปฐมเจดีย์ คลองเจดีย์บูชาจึงมีประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมความเป็นไทย โดยเฉพาะเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนา และผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวนครปฐมมากกว่า 160 ปี กำหนดวันคลองเจดีย์บูชา ตรงกับวันที่ 26 มีนาคม ของทุกปี ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืนตามหลักประชาธิปไตย ครั้งที่ 2/2564 เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2564 เพื่อสร้างการรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ที่ได้พระราชทานนาม “คลองเจดีย์บูชา”

แผนแม่บทการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ.2564-2566) ได้กล่าวถึงสภาพปัญหาของคลองเจดีย์บูชา ไว้ว่า สภาพปัจจุบันของคลองเจดีย์บูชา ถูกใช้เพื่อการเป็นแหล่งรองรับน้ำทิ้งจากกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ชุมชน ฟาร์มสุกร เกษตรกรรม และโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่ได้ขุดคลองเจดีย์บูชาขึ้นเพื่อการคมนาคมทางน้ำ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความเจริญของการคมนาคมทางบกทำให้มีการก่อสร้างถนนความยาวเกือบตลอดระยะทางของคลองเจดีย์บูชา ทำให้คลองเจดีย์บูชาขาดการดูแลและบำรุงรักษา จนกระทั่งส่งผลให้คุณภาพน้ำในคลองเสื่อมโทรมตลอดทั้งคลอง โดยเฉพาะคลองเจดีย์บูชาก่อนกลางในช่วงผ่านเขตชุมชนเมือง มีคุณภาพน้ำเสื่อมโทรมมากที่สุด (คณะกรรมการจัดทำแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน, 2563: 2-3)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน เพราะทุนทางสังคมช่วยสร้างความเชื่อมั่น เพิ่มพลังในการร่วมมือ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ รักษาวัฒนธรรมและประเพณี แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างสร้างสรรค์ สร้างเครือข่ายความร่วมมือ และเสริมสร้างการเรียนรู้และพัฒนา ทั้งหมดนี้

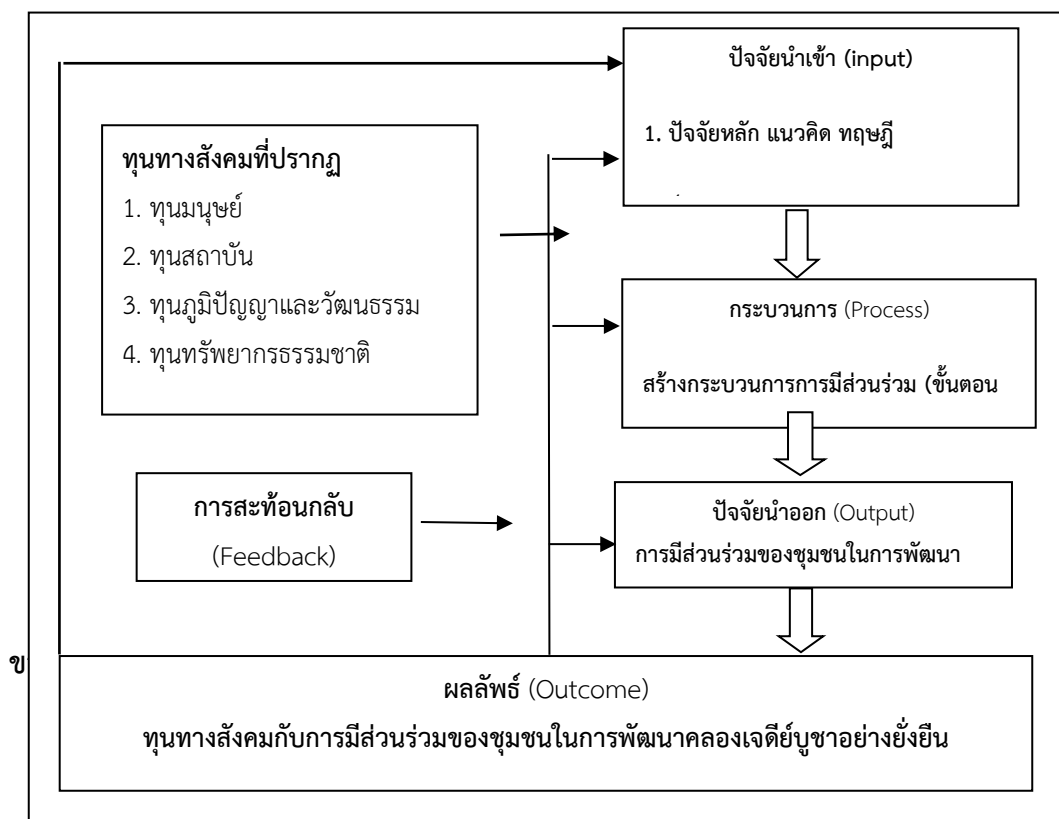
เป็นองค์ประกอบที่ทำให้การพัฒนามีความยั่งยืนและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในระยะยาว ที่สำคัญการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา เกิดจากพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่เกิดจากทุนทางสังคมอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้คลองเจดีย์บูชาที่เคยเสื่อมโทรมมากได้รับการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งทุนทางสังคมเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลจากการศึกษาวิจัยจะเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการสนับสนุนแนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา
3. เพื่อศึกษาแนวทางเสริมสร้างทุนทางสังคมโดยการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้



การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษาทุนทางสังคมและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม ที่มีความเหมาะสมกับบริบทเชิงพื้นที่ ผู้วิจัยจึงรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และข้อค้นพบจากภาคสนามมาทำการศึกษา เพื่อเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำเอาผลจากการวิจัยไปปรับใช้กับพื้นที่อื่นๆได้ โดยขอบเขตการศึกษา มีดังนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา เลือกพื้นที่แบบเจาะจงเลือก (Purposive Sampling) ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับคลองเจดีย์บูชา ประกอบด้วย 1. อำเภอเมือง 2. อำเภอนครชัยศรี

ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาค้นคว้าครอบคลุมเนื้อหา คือ 1. แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม 2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม 3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

ขอบเขตด้านประชากร ผู้นำชุมชน ผู้นำจิตอาสาและผู้นำทางศาสนา ปราชญ์ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมและการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาจังหวัดนครปฐม

ขอบเขตด้านระยะเวลา ระยะเวลาในการศึกษา 1 ปี (ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2565 – เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2566)

นิยามศัพท์เฉพาะ

ทุนทางสังคม หมายถึง รูปแบบของการจัดการทางสังคม เช่น ความเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน บรรทัดฐานและเครือข่าย ซึ่งจะทำให้สังคมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ประกอบด้วยทุนมนุษย์ คือ บุคคลที่มีองค์ความรู้ ความสามารถมีจิตสาธารณะ มีความเอื้ออาทร มีน้ำใจ และพร้อมที่จะเสียสละทำประโยชน์เพื่อชุมชน ทุนสถาบัน/องค์กร คือ สถาบัน องค์กรที่มีส่วนสนับสนุน ผลักดันให้ชุมชนนั้นอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขและทำประโยชน์ร่วมกัน ทุนภูมิปัญญาวัฒนธรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจารีตประเพณีที่มีอยู่ในท้องถิ่นรวมไปถึงค่านิยมและความเชื่อที่ดีของชุมชน และทุนทรัพยากรธรรมชาติ คือ ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เป็นทรัพยากรที่มีอยู่แล้วดั้งเดิม

คลองเจดีย์บูชา หมายถึง คลองที่ถูกขุดขึ้นเพื่อการคมนาคมทางน้ำ ตั้งแต่ พ.ศ. 2401 สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) และแล้วเสร็จประมาณปี พ.ศ. 2405 เชื่อมต่อแม่น้ำท่าจีนไหลผ่านเข้าสู่ตัวเมืองนครปฐม เพื่อใช้ประโยชน์ในการเดินทางทางน้ำจากกรุงเทพฯ มายังองค์พระปฐมเจดีย์ เพื่อมานมัสการพระปฐมเจดีย์ ปัจจุบันคลองเจดีย์บูชาเป็นพื้นที่รองรับน้ำเสียจากชุมชนในเขตเมือง ตลาด ร้านอาหารและโรงงานอุตสาหกรรม เป็นพื้นที่รองรับน้ำจากการเกษตรปล่อยลงสู่คลอง รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สำคัญของจังหวัดนครปฐม

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

มีนักวิชาการหลายท่านทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ พยายามกำหนดความหมาย “ทุนทางสังคม” เพื่อให้เกิดความชัดเจนและครอบคลุมในแง่มุมต่างๆ เช่น Putnam (1993: 9) กล่าวว่า ทุนทางสังคมเป็นส่วนที่เอื้อประโยชน์ต่อทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในประเด็นความสัมพันธ์กันทางสังคม ที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจกันและกันที่ส่งผลให้เกิดความสะดวกต่อการดำเนินการทำงานด้านเศรษฐกิจ และ Portes (1998: 1-24) อธิบายว่า ทุนทางสังคมออกเป็น 2 ลักษณะตามแนวทางของความสัมพันธ์ คือ ความสัมพันธ์ในแนวนอน ซึ่งจะมองในเชิงบวกเท่านั้น ในขณะที่ความสัมพันธ์ในแนวตั้ง จะมองความสัมพันธ์เป็นเชิงลบ โดยลักษณะทุนทางสังคมสามารถปรากฏเป็นลักษณะหรือคุณสมบัติประจำที่ฝังอยู่ในความสัมพันธ์ความร่วมมือกันของคนในสังคมในขณะที่นักวิจัยทางสังคมวิทยามองว่า ทุนทางสังคม คือ องค์ประกอบที่เชื่อมโยงบุคคลเข้ามาทำกิจกรรมที่มีผลประโยชน์สาธารณะร่วมกันและเรียกปรากฏการณ์นี้ว่าการเกิดกลุ่มประเภทหนึ่ง รวมถึง Coleman (1998: 95) ได้อธิบายอีกว่า ทุนทางสังคมเป็นชุดของความสัมพันธ์ระหว่างคนเป็นความสัมพันธ์ที่มีผลมาจากความตั้งใจบนพื้นฐานของความคาดหวังในสิ่งที่ต้องใช้ร่วมกันเป็นชุดของการมีค่านิยมร่วมกันและการมีสำนึกของความไว้วางใจระหว่างกัน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคนหรือมากกว่าที่ได้แสดงออกมา และส่งผลต่อกิจกรรมที่ได้กระทำในมิติ ดังกล่าว ทำให้เห็นได้ว่าทุนทางสังคมนั้น เป็นโครงสร้างทางสังคมที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลในองค์กรและทางตรงข้ามในที่ที่มีทุนทางสังคมอ่อนแอก็จะปรากฏความขัดแย้งกันในค่านิยมและการขาดซึ่งความไว้วางใจระหว่างกัน สอดคล้องกับ Fukuyama (1999: 56) ได้อธิบายว่า ทุนทางสังคมเป็นชุดของค่านิยมที่ไม่เป็นทางการหรือบรรทัดฐาน/จารีตที่จะจัดว่าเป็นทุนทางสังคมได้นั้นต้องเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับศีลธรรมความดีงาม ซึ่งประเด็นนี้ทำให้ความหมายของทุนทางสังคมมีความชัดเจนยิ่งขึ้นว่าจะต้องเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงามเท่านั้น ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ของสมาชิกจะมีความเอื้ออาทรต่อกันมีความไว้วางใจกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการมุ่งประโยชน์ร่วมกัน และเป็นความสัมพันธ์กันอย่างไม่เป็นทางการก็ตาม แต่ถ้าความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ไม่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมความดีงาม ก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องของทุนทางสังคม

องค์ประกอบและรูปแบบของทุนทางสังคม

สำหรับทุนทางสังคมในประเทศไทยนั้น ไมตรี อินทร์ริยะ (2561: 14 – 25) กล่าวว่า ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ผ่านสิ่งที่เป็นามธรรมและรูปธรรม โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

1. ทุนมนุษย์ คือ บุคคลที่มีองค์ความรู้ ความสามารถ ทักษะ และนำมาใช้เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม ชุมชน สังคม บนพื้นฐานของความรัก ความเอื้ออาทร มีน้ำใจ มีจิตอาสา ได้แก่ ผู้นำทางสังคม แกนนำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัครที่มีความรัก เอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีน้ำใจ มีจิตสาธารณะ

ได้รับความไว้วางใจ มีความรู้สติปัญญาและทักษะ มีคุณธรรม มีวินัยมีความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน และได้ใช้ศักยภาพและคุณสมบัติทั้งหลายที่มีทำประโยชน์ต่อชุมชน

2. **ทุนสถาบัน** คือ การรวมตัวของกลุ่มคนเป็นองค์กรที่มีศรัทธา ความเชื่อมั่น และมีจิตสำนึกร่วมกัน มุ่งมั่นในสิ่งเดียวกันเพื่อพัฒนาสังคมชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นการรวมกลุ่มและสถาบันทางสังคมเป็นเครือข่ายที่มีพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ความเป็นกลุ่มก้อนทำให้มีศักยภาพและพลังที่จะช่วยเหลือกันเองหรือร่วมกันทำประโยชน์เพื่อชุมชน ตัวอย่างของทุนสถาบันในชุมชน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ต่าง ๆ กลุ่มอาชีพ วัด โรงเรียน สถาบันครอบครัว รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สถานีอนามัย สถานีตำรวจ เป็นต้น

3. **ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม** คือ การนำเอาองค์ความรู้จากตัวบุคคล ชุมชนภูมิปัญญา ปราชญ์ท้องถิ่น มาใช้ในการดำเนินชีวิตจนเกิดกระบวนการนำไปพัฒนาเป็นจารีต ประเพณีวัฒนธรรมนำไปสู่การใช้ประโยชน์และความภาคภูมิใจในความเป็นตัวตนของตนเอง ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมไทย จารีตประเพณีไทย สถาปัตยกรรมต่าง ๆ เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน รวมทั้งระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึกสาธารณะ ภูมิปัญญา จารีตประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่สั่งสมสืบทอดกันมา เป็นสายใยของความผูกพัน เป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่สามัคคีเป็นหมู่เหล่ามีความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันกัน เป็นสิ่งที่ควบคุมให้คนอยู่ในกรอบของจริยธรรม คุณธรรม เป็นตัวช่วยสนับสนุนการทำกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชน

4. **ทุนทรัพยากรธรรมชาติ** เป็นทุนที่มีอยู่ในชุมชน ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น แม่น้ำ น้ำตก ถ้ำ ป่าเขา ของป่า ผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน ทรัพยากรทั้งหลายที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความผูกพัน เป็นตัวเชื่อมให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์เป็นกลุ่ม เป็นเครือข่ายร่วมกัน ใช้ประโยชน์เพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ น้ำตก ภูเขา ป่าไม้ เพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและทำให้มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น การร่วมกันพัฒนาผลผลิตของชุมชนให้มีคุณภาพหรือร่วมกันอนุรักษ์ให้คงไว้ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้คนรวมกลุ่มมีสัมพันธภาพที่ดี ช่วยเหลือกันและช่วยงานของส่วนรวม

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นเป้าหมายระดับนานาชาติที่ต่อยอดโดยองค์การสหประชาชาติ เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงและต่อเนื่องในการพัฒนาระดับชาติและระดับสากลที่ทุกประเทศดำเนินการร่วมกันหลังจากที่เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals: MDGs) สิ้นสุดลง โดยมีกรอบความคิดที่มองความเชื่อมโยงของการพัฒนาในมิติของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญกับการปรับสมดุลทั้งในมิติของการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic growth) ความครอบคลุมทางสังคม (Social inclusion) และการคุ้มครอง

สิ่งแวดล้อม (Environmental protection) อย่างยั่งยืนในรูปแบบบูรณาการและอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้จะใช้เป็นกรอบทิศทางการพัฒนาดังแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2558 จนถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2573 ครอบคลุมระยะเวลา 15 ปี ประกอบไปด้วย 17 เป้าหมาย (SDG goals) 169 เป้าหมายย่อย (SDG targets) มีตัวชี้วัด (SDG indicators) ทั้งสิ้น 247 ตัวชี้วัด เพื่อใช้ติดตามและประเมินความก้าวหน้าการพัฒนาของแต่ละประเทศ โดยเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มี 9 เป้าหมาย ได้แก่ เป้าหมายที่ 2, 3, 6, 8, 11, 12, 13, 14 และ 15 ซึ่งมีประเด็นและองค์ประกอบการพัฒนาในแต่ละเป้าหมายที่เชื่อมโยงและสอดคล้องกัน นอกจากนี้ ยังรวมถึงการส่งเสริมการจัดการป่าอย่างยั่งยืนและแก้ไขการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อช่วยบรรเทาผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ และมีการดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อที่จะลดการสูญเสียถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2565: 1-2)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีเลือกแบบเจาะจง คือ ผู้นำชุมชน ผู้นำจิตอาสา ผู้นำทางศาสนา ประชาชนชุมชน และนักวิชาการท้องถิ่น จำนวน 14 คน เครื่องมือในการศึกษา ได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสาร แนวคำถามการสนทนากลุ่มและแนวคำถาม การอภิปรายกลุ่ม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำมาวิเคราะห์ผล วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ได้แก่ 1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล 2) การตรวจสอบสามเส้าด้านรวบรวมข้อมูล 3) การสร้างบทสรุปและยืนยันบทสรุป ใช้วิธีเชิงคุณภาพในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เป็นเทคนิคการวิจัยเพื่อไขอรรถาธิบายถึงเป้าหมายและจำนวนของเนื้อหา โดยเนื้อหาการสัมภาษณ์ว่า ทูทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา มีอะไร อย่างไร จากนั้นจึงหาข้อสรุปที่เห็นได้อย่างชัดเจนและใช้กระบวนการวิเคราะห์แก่นสาระ (thematic analysis) 6 ขั้นตอน คือ 1) การทำความเข้าใจข้อมูล 2) การทำให้เกิดข้อมูลเบื้องต้น 3) การค้นหาแก่นสาระ 4) การตรวจสอบซ้ำแก่นสาระ 5) การระบุและตั้งชื่อแก่นสาระ 6) การจัดทำรายงาน (Braun & Clarke, 2006) ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ทูทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม พบว่า ทูทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา มีดังนี้

1. **ทูนมนุษย์** คือ ผู้นำชุมชน ได้แก่ นายกเทศบาลนครนครปฐม นายกอบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และประธานชมรมต่าง ๆ เป็นต้น แกนนำชุมชน ประชาชนชาวบ้านและประชาชนในพื้นที่ ผู้นำได้ประสาน

ความร่วมมือจากภาครัฐและภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วม ส่งเสริมโครงการอนุรักษ์และพัฒนาคลองเจดีย์บูชา รวมทั้งการท่องเที่ยวในชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา โดยส่งเสริมให้เกิดการร่วมมือกันภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เกิดเป็นภาคีเครือข่ายชุมชนริมคลองเจดีย์บูชาที่สำคัญ แสดงให้เห็นถึงวิถีแห่งพลังผู้นำชุมชน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้นำสนับสนุนการจัดเวทีประชาคมนำเสนอคนในชุมชน เพื่ออภิปราย แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ การปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อประโยชน์สำหรับชุมชนอย่างแท้จริง คนในชุมชนส่วนใหญ่มีความรักความสามัคคีกัน และการมีความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชน ผู้นำชุมชนรู้จักกัน การพบปะพูดคุยกันบ่อย ๆ และช่วยเหลือกัน รวมทั้งการสื่อสารภายในกลุ่มโดยผู้นำชุมชน เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ชุมชนไว้วางใจกันและเชื่อมั่นกัน การแจ้งข่าวสารเมื่อชุมชนริมคลองเจดีย์บูชามีการจัดกิจกรรมหรือโครงการใหม่ ผู้นำชุมชนจะแจ้งให้สมาชิกในชุมชนร่วมกันรับทราบ ด้วยความกระตือรือร้นและความพร้อมที่จะเป็นแรงสนับสนุนและช่วยเหลือคนในชุมชนบนพื้นฐานของความรัก ความเอื้ออาทร มีน้ำใจ มีจิตอาสา รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมมือจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน อีกทั้งผู้นำชุมชนริมคลองเจดีย์บูชายังมีความเข้าใจต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนริมคลองเจดีย์บูชาอย่างดี ทำให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้นำที่ได้รับความไว้วางใจและการยอมรับในชุมชน

2. ทุณสถาบัน คือ ชุมชนริมคลองเจดีย์บูชาเป็นหนึ่งในชุมชนที่มีชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีน จึงดำเนินชีวิตโดยใช้พระพุทธศาสนาและศาลเจ้าเป็นศูนย์กลางในความเชื่อและความศรัทธาเปลี่ยนความเชื่อไปสู่การยกระดับจิตใจและพัฒนาจิตใจของคนในชุมชนให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม การรวมตัวของประชาชนในชุมชนริมคลองเจดีย์บูชาที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทำให้คนในชุมชนต่างก็มีความรัก ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร การให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนในกิจกรรมต่างๆในชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนในสถานที่สำคัญริมคลอง เช่น วัดและศาลเจ้า แสดงให้เห็นถึงวิถีแห่ง ศาสนสัมพันธ์ในชุมชน ได้แก่ ในพื้นที่อำเภอเมือง วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร วัดเสนาหาพระอารามหลวง ศาลเจ้าย่งเต็กเซียงตึ้ง ศาลเจ้าแม่ตันแจงฮอย 6 วัดห้วยจรเข้มและวัดวังตะกู เป็นต้น และในพื้นที่อำเภอนครชัยศรี วัดศิระทองและศาลเจ้าไต้เสียฮุกโจ้ว ตลาดท่านา จะเห็นได้ว่าคนในชุมชนริมคลองเจดีย์บูชาได้ร่วมงานประเพณีและกิจกรรมประจำปีของชุมชน เช่น งานนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ งานสงกรานต์ งานลอยกระทง วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษาและวันอาสาฬหบูชา การร่วมกิจกรรมงานประเพณีประจำปีของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันกัน เป็นสิ่งที่ควบคุมให้คนอยู่ในกรอบของจริยธรรม คุณธรรมเป็นตัวช่วยสนับสนุนการทำกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชน มีความรักความศรัทธา ความเชื่อมั่นและมีจิตสำนึกร่วมกัน มุ่งมั่นในสิ่งเดียวกันเพื่อพัฒนาชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน

นอกจากนั้น การรวมกลุ่มของสถาบันในชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา ได้แก่ วัด โรงเรียน รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สถานีตำรวจ เป็นต้น ทำให้เกิดศักยภาพและ

พลังที่จะช่วยเหลือกันเองหรือร่วมกันทำประโยชน์เพื่อชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างประสบความสำเร็จ จากการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนพบว่า วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร วัดเสนาหาพระอารามหลวง วัดห้วยจรเข้มะ วัดศิระชะทอง และวัดวังตะกู่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ การท่องเที่ยวทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นและสร้างความภาคภูมิใจในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น การรักษาสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ รวมถึงการรักษาวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นที่เป็นสิ่งสำคัญและทำให้ชุมชนรู้สึกเชื่อมั่นและภาคภูมิใจในศิลปและวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น

3. ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ การนำเอาองค์ความรู้จากตัวบุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ท้องถิ่น จนเกิดกระบวนการนำไปพัฒนาเป็นจารีตประเพณีวัฒนธรรม นำไปสู่การใช้ประโยชน์และความภาคภูมิใจในความเป็นตัวตนของตนเอง จุดเด่นของชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา นับว่ามีศิลปวัฒนธรรมอันดีงามมากมายหลากหลายมิติ ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี สถาปัตยกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น พิพิธภัณฑสถานและโบราณสถานที่ในชุมชนยังคงรักษาสภาพไว้อย่างดี เป็นแหล่งอนุรักษ์วัฒนธรรมและแหล่งเรียนรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม รวมถึงภูมิปัญญาด้านอาหารและขนมโบราณที่ชุมชนสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ชุมชนริมคลองเจดีย์บูชามีการสืบสานภูมิปัญญามรดกวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่นซึ่งได้รับการสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน โดยอาหารท้องถิ่นและขนมโบราณที่มีชื่อเสียงมานาน ลูกหลานชาวไทยและชาวจีนในชุมชนริมคลองเจดีย์บูชารู้จักคุ้นเคยเป็นอย่างดี ได้แก่ ข้าวหมูแดง ข้าวหมูกรอบ ข้าวขาหมู ก๋วยเตี๋ยวหมูโบราณ บะหมี่กึ่งยาวหมูแดง ข้าวเหนียวหมูทอดใบตอง ข้าวหน้าเป็ด เป็ดพะโล้ ปลาตุ๋นย่างสะเดาน้ำปลาหวาน ข้าวหลาม ขนมครก ขนมบ้าบิ่น ปลากริมไข่เต่า บัวลอย ขนมปังเย็น ข้าวเหนียวย่าง โห่เหลงก้วยหรือขนมรังผึ้ง เต้าหู้ทอด เผือกทอด ขนมผักกาด และผัก-ผลไม้ท้องถิ่น เช่น กัลล้วย มะละกอ ส้มโอ เป็นต้น ต่างเป็นอาหารที่มีชื่อเสียง สามารถเล่าเรื่องราวของชุมชน การค้าไทย-จีนริมคลองเจดีย์บูชาได้อย่างชัดเจน ก่อให้เกิดความเคารพและความรักที่แท้จริงต่อวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนของตนเอง

นอกจากนี้ยังมีศาสนสถานโบราณที่มีความสวยงาม ดังเช่น วัดพระปฐมเจดีย์ เต็มไปด้วยเรื่องเล่าความเป็นมา ประวัติศาสตร์อันทรงคุณค่าเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ ยกตัวอย่างเช่น งานนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ เป็นงานประจำปีเพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุและร่วมกันบริจาคทรัพย์เพื่อบำรุงรักษาสถาปัตยกรรมขององค์พระปฐมเจดีย์ งานลอยกระทง จัดขึ้นเพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุพระจุฬามณีในชั้นดาวดึงส์ เพื่อบูชารอยพระพุทธรูป เพื่อขอขมาแก่พระแม่คงคาในวันที่พระจันทร์เต็มดวง สำนึกถึงคุณค่าของแม่น้ำลำคลอง วิถีชีวิตของคนในชุมชนกระตุ้นให้สังคมและคนรุ่นใหม่ มองเห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีอันสืบทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น และความศรัทธาในพระพุทธศาสนา สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตอันดีงามตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชน

การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ นับว่าเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทยและเป็นจุดเด่นของชุมชนริมคลองเจดีย์บูชาอันเป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการอนุรักษ์ไว้ด้วยความสามัคคีของคนในชุมชนเป็นสายใยของความผูกพัน เป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่สามัคคี สะท้อนถึงความสำคัญของการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนริมคลองเจดีย์บูชาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้และประสบการณ์ในอดีตของชุมชนยังคงถูกสืบทอดต่อกันไปให้แก่นรุ่นต่อ ๆ ไป ชุมชนยังคงมีความเห็นใจและความเชื่อมั่นต่อกันอย่างแข็งแกร่ง โดยไม่มีการแบ่งแยกตามเชื้อชาติ เมื่อพิจารณาถึงความเข้มแข็งของชุมชน จะเห็นได้ว่าชาวชุมชนทุกคนร่วมมือกันในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี มีการสืบทอดและต่อยอดประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ จากบรรพบุรุษในชุมชน ซึ่งจะส่งต่อไปให้แก่นรุ่นหลัง

4. ทนุทรัพยากรธรรมชาติ คลองเจดีย์บูชาเป็นทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติจากการศึกษาประวัติความเป็นมาของคลองเจดีย์บูชา พบว่า คลองเจดีย์บูชาเป็นคลองที่ถูกขุดขึ้นเพื่อเชื่อมต่อแม่น้ำท่าจีนไหลผ่านเข้าสู่ตัวเมืองนครปฐมเพื่อการคมนาคมทางน้ำ ตั้งแต่ พ.ศ. 2401 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) เมื่อครั้งทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) เป็นแม่กองปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ ได้โปรดฯ ให้ขุดคลองจากแม่น้ำเมืองนครชัยศรีเข้าไปจนถึงบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ เพื่อความสะดวกในการเดินทางไปนมัสการพระปฐมเจดีย์จากกรุงเทพฯ มายังองค์พระปฐมเจดีย์ พระองค์พระราชทานนามคลองนี้ว่า คลองเจดีย์บูชา เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2401 เนื่องจากพระองค์ได้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ จำนวน 600 ชั่ง ทรงจ้างชาวจีนให้ขุดคลองนี้ขึ้น ต่อมาสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ถึงแก่พิราลัยขณะที่การยังค้างอยู่ จึงโปรดให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค) ดำเนินการต่อจนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2405 การเป็นเส้นทางสัญจรในอดีตและเคยเป็นตลาดน้ำแหล่งการค้าที่สำคัญและเคยเป็นที่ตั้งของพระราชวังปฐมนคร จึงมีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่ ดังนั้น คลองเจดีย์บูชา จึงเป็นทุนทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากคลองเจดีย์บูชาร่วมกันตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยใช้ประโยชน์เพื่อการดำเนินชีวิตในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความรักและผูกพัน ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์เป็นกลุ่ม เกิดเป็นภาคีเครือข่ายร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเป็นแหล่งธุรกิจการค้าที่สำคัญของจังหวัดนครปฐม จัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวสำคัญที่สามารถนำมาจัดการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ทุนทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

1. มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เป็นการร่วมมือระหว่างมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนและทุนทางสังคมเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อการพัฒนาชุมชนและสังคมให้เติบโตและ

เจริญรุ่งเรืองได้อย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาว โดยสร้างพื้นฐานที่เข้มแข็งในด้านศิลปวัฒนธรรมและพัฒนาชุมชนในทุก ๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญอย่างมากในการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนและสังคม เนื่องจากมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของชุมชน ช่วยสร้างความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ในชุมชน เป็นที่มาของความรู้และประสบการณ์ที่มีค่าในชุมชน ช่วยในการสืบทอดความรู้และความเชี่ยวชาญจากรุ่นสู่รุ่น และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างประชาชนที่มีประสบการณ์และประชาชนรุ่นใหม่ รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีค่ามากในชุมชน โดยช่วยสร้างความเข้มแข็งในด้านวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมช่วยกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์และพัฒนาชุมชน โดยส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรมใหม่อย่างสร้างสรรค์ บนพื้นฐานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน เป็นสิ่งที่ช่วยสนับสนุนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

2. การมีจิตสำนึกร่วมกัน เป็นทุนทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างมากในการสร้างสัมพันธ์และความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งระหว่างสมาชิกในชุมชนหรือองค์กร เป็นพื้นฐานสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างจิตสำนึกแห่งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าและตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมสร้างจิตสำนึกในการปล่อยขยะและมลพิษสู่คลองเจดีย์บูชา มีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน การมีจิตสำนึกร่วมกันช่วยส่งเสริมความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงานและการตัดสินใจเพื่อสร้างผลลัพธ์ที่ดีต่อชุมชน รวมทั้งร่วมกันสะท้อนผลกระทบจากการทำกิจกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชน เพื่อสร้างความตระหนักรู้ให้คนในชุมชนเกิดความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน

3. ความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย เป็นทุนทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างมากในการสนับสนุนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยช่วยสนับสนุนการสร้างพันธมิตรและความร่วมมือระหว่างองค์กร หรือชุมชนที่เข้าร่วมในเครือข่าย เพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ในระดับชุมชนหรือองค์กร ช่วยสร้างพื้นที่การแลกเปลี่ยนและการเรียนรู้ ส่งเสริมการสร้างพันธมิตรและความร่วมมือ สนับสนุนการแบ่งปันทรัพยากรทางปัญญาและทรัพยากรมนุษย์ เพื่อพัฒนาและเจริญเติบโตในระยะยาว เป็นทุนทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา โดยใช้กิจกรรมการสร้างเครือข่ายและพัฒนาเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา เช่น เครือข่ายชุมชนคุณธรรม เครือข่ายจิตอาสาพระราชทาน เครือข่ายสมัชชาคุณธรรม เครือข่ายอาสาสมัครชุมชน เครือข่ายโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เครือข่ายโรงเรียนในจังหวัดนครปฐม การสร้างเครือข่ายและพัฒนาเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชามีความสำคัญอย่างมากในการสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาคลอง

เจตียุทธศาสตร์ให้ยั่งยืนและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมในท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้เข้าร่วมในกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมและสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนอย่างยั่งยืน

4. ศักยภาพของคนในชุมชน เป็นทุนทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนา คลองเจตียุทธศาสตร์ โดยใช้กระบวนการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชนมาพัฒนาศักยภาพของคน ในชุมชน เพิ่มความสามารถและความชำนาญ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และการนำเสนอไอเดียต่าง ๆ เพื่อการมีส่วนร่วมและการทำงานร่วมกัน สร้างความเชื่อมั่นและการสนับสนุนในชุมชน ได้แก่ จัดกิจกรรมการอบรม การฝึกอบรม หรือโครงการการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างทักษะและศักยภาพ ให้กับคนในชุมชน เช่น การสอนทักษะอาชีพ การพัฒนาทักษะการเรียนรู้หรือ การส่งเสริมทักษะการบริหารจัดการให้กับชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาคลองเจตียุทธศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น

5. ศักยภาพของผู้นำชุมชน เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการกระตุ้นและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจตียุทธศาสตร์ ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจตียุทธศาสตร์ ดังนี้

5.1 การสร้างเครือข่ายและการสื่อสาร ผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพสูงมักมีเครือข่ายที่กว้างขวาง และมีความสามารถในการสื่อสารที่ดี ซึ่งช่วยให้ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับโครงการพัฒนาได้กระจาย อย่างทั่วถึงและรวดเร็ว ผู้นำสามารถเชื่อมโยงสมาชิกในชุมชนกับองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้ การประสานงานและการดำเนินโครงการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

5.2 การสร้างความเชื่อมั่นและความร่วมมือ ผู้นำที่มีศักยภาพสามารถสร้างความไว้วางใจ และความเชื่อมั่นในหมู่สมาชิกชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการกระตุ้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการพัฒนา โดยผู้นำสามารถแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจและความสามารถในการนำการเปลี่ยนแปลงที่ ดีมาสู่ชุมชน สมาชิกจึงมีแนวโน้มที่จะสนับสนุนและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

5.3 การระดมทุนและทรัพยากร ผู้นำชุมชนที่มีความสามารถมักมีทักษะในการระดมทุนและ ทรัพยากร ทั้งจากภายในชุมชนและจากแหล่งภายนอก การที่ผู้นำสามารถจัดหาและบริหารจัดการ ทรัพยากรได้ดี จะช่วยให้โครงการพัฒนาที่มีความยั่งยืนและมีโอกาสประสบความสำเร็จสูงขึ้น

5.4 การสร้างและรักษาความสามัคคีในชุมชน ผู้นำที่มีศักยภาพจะสามารถสร้างและรักษา ความสามัคคีในชุมชนได้ดี ซึ่งช่วยให้การดำเนินโครงการพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่น การมีส่วนร่วมของ ชุมชนจะเพิ่มขึ้นเมื่อคนในชุมชนรู้สึกว่ามีส่วนร่วมในเป้าหมายและการตัดสินใจร่วมกัน

5.5 การส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนา ผู้นำที่มีศักยภาพจะมีบทบาทในการส่งเสริมการ เรียนรู้และการพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิกในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีการพัฒนาความรู้ และทักษะการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนามากขึ้น

จะเห็นได้ว่า ศักยภาพของผู้นำชุมชนเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการกระตุ้นและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ผู้นำที่มีศักยภาพสามารถสร้างเครือข่ายโดยใช้การสื่อสาร สร้างความเชื่อมั่น ผลักดันการระดมทุน ส่งเสริมให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้และการสร้างความสามัคคี เพื่อให้การพัฒนาคลองเจดีย์บูชาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางการเสริมสร้างทุนทางสังคมโดยการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน การเสริมสร้างทุนทางสังคมโดยการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน สามารถดำเนินการผ่านแนวทางต่าง ๆ ดังนี้

1. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม เช่น การประชุมชุมชน หรือกิจกรรมอาสาสมัคร เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการพัฒนา รวมทั้งสร้างกลไกการสื่อสารที่โปร่งใสและเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับโครงการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดทำแผนโครงการ การรายงานความก้าวหน้าและการประเมินผลการพัฒนา

2. การพัฒนาผู้นำชุมชน จัดอบรมและให้ความรู้แก่ผู้นำชุมชนเกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการพัฒนา การสร้างเครือข่ายและการระดมทุน ส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนเข้าร่วมประชุมในเวทีระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และพัฒนาศักยภาพของผู้นำ

3. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคธุรกิจ เพื่อเพิ่มพลังในการดำเนินโครงการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาและสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็น จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างชุมชนต่าง ๆ ที่มีการพัฒนาในลักษณะคล้ายคลึงกัน

4. การส่งเสริมความรู้และทักษะของชุมชน จัดการอบรมและให้ความรู้แก่ชาวบ้านเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการทักษะที่จำเป็นในการดำเนินโครงการพัฒนาพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง เช่น การเข้าร่วมโครงการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่

5. การระดมทุนและทรัพยากร พัฒนากลไกการระดมทุนและงบประมาณที่หลากหลาย เช่น การจัดตั้งกองทุนชุมชน การระดมทุนผ่านกิจกรรมสาธารณะหรือการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน สร้างความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคธุรกิจในการสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็น การมีส่วนร่วมสามารถดำเนินการผ่านแนวทางต่าง ๆ ดังนี้

5.1 การระดมทุนภายในชุมชน จัดตั้งกองทุนชุมชนโดยรับเงินบริจาคจากสมาชิกชุมชนเองหรือจัดกิจกรรมการระดมทุนเช่น งานเลี้ยงการกุศล การขายของที่ระลึก หรือการจัดงานเทศกาลท้องถิ่น

สมทบทุนจากชาวบ้าน ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการบริจาคตามกำลังความสามารถ ทั้งในรูปแบบของเงิน ทรัพยากร หรือแรงงาน เช่น จัดอาสาช่วยงานต่าง ๆ ในโครงการ

5.2 การระดมทุนจากหน่วยงานภาครัฐ การขอรับงบประมาณสนับสนุน จัดทำโครงการและเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องที่มีนโยบายในการพัฒนาชุมชน หรือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เทศบาล หรือสำนักงานสิ่งแวดล้อม และควบคุมมลพิษที่ 5 (นครปฐม)

5.3 การระดมทุนจากภาคธุรกิจและองค์กรเอกชน การขอรับการสนับสนุนจากภาคธุรกิจ ประสานงานกับบริษัทท้องถิ่นหรือบริษัทใหญ่ ๆ ที่มีนโยบายความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) เพื่อขอรับการสนับสนุนในรูปแบบของเงินทุน ทรัพยากร หรือความเชี่ยวชาญ

5.4 การสร้างความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือพัฒนาชุมชน เพื่อขอรับการสนับสนุนและการร่วมมือในการดำเนินโครงการ

5.5 การระดมทุนจากแหล่งทุนระหว่างประเทศ สมัครขอรับทุนจากองค์กรระหว่างประเทศ ที่สนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น องค์การสหประชาชาติ (UN) องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (JICA) ธนาคารโลก (World Bank) หรือกองทุนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานระหว่างประเทศ ประสานงานและสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานระหว่างประเทศที่มีโครงการคล้ายคลึงกัน เพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากร ความรู้ และการสนับสนุนทางเทคนิค

5.6 การใช้เทคโนโลยีและโซเชียลมีเดียในการระดมทุน การใช้แพลตฟอร์มการระดมทุนออนไลน์ (Crowdfunding) ใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Kickstarter, GoFundMe หรือเว็บไซต์ท้องถิ่นเพื่อระดมทุนจากคนทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ การใช้โซเชียลมีเดียในการประชาสัมพันธ์โครงการและเผยแพร่ข้อมูล รวมถึงการเชิญชวนให้คนทั่วไปมีส่วนร่วมในการบริจาคหรือเป็นผู้สนับสนุนโครงการ

6. การประเมินและปรับปรุงโครงการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างต่อเนื่อง จัดทำระบบการประเมินผลและการติดตามผลการดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถปรับปรุงและแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทันที่ เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลและเสนอแนะการปรับปรุงโครงการ

การดำเนินการตามแนวทางเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างทุนทางสังคมและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน โดยเน้นการสร้างความร่วมมือ พัฒนาความรู้และพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) ทำให้โครงการพัฒนาในคลองเจดีย์บูชาสามารถตอบสนองความต้องการและสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนได้อย่างแท้จริง

อภิปรายผล

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษา ทูทางสังคมและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ผลการวิจัยพบว่า

1. ทูทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม คือ 1) ทูมนุชย์ 2) ทูนสถาบัน 3) ทูนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม 4) ทูนทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนมีการนำทูทางสังคมไปใช้ให้เกิดประโยชน์โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งอาศัยทูทางสังคมทั้ง 4 ส่วน มาบูรณาการเชื่อมโยงและพัฒนาทูทางสังคมในพื้นที่ใหม่มีความเข้มแข็งอย่างสร้างสรรค์ให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของดวงพร เลิศลำหวาน (2566) พบว่า ทูทางสังคมมีความสำคัญทั้งในฐานะปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกผ่านการสร้างความร่วมมือภายในกลุ่มและความร่วมมือกับบุคคลและองค์กรภายนอกกลุ่ม มีแนวทางในการพัฒนากลุ่มให้สามารถพึ่งพาตนเองและพัฒนาตนเองไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระรักษ์ สิริเมธี (หงส์สิงห์) (2563) พบว่า ทูทางสังคม มี 4 กลุ่ม คือ 1) ด้านทูทางวัฒนธรรม คือ ทูทางปัญญาและวัฒนธรรมทั้งภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะไทย จารีตประเพณีที่ดิงาม 2) ด้านทูทางประวัติศาสตร์ คือ ทูทางเรื่องราวที่มีหลักฐานบ่งชี้ถึงวิถีชีวิตตลอดถึงโบราณสถาน 3) ด้านทูทางบุคคล คือ ทูมนุชย์ทั้งที่เป็นบุคคลทั่วไปและผู้นำทางสังคมเช่นปราชญ์ชาวบ้านอาสาสมัครที่ได้รับความไว้วางใจจากชุมชน 4) ด้านทูทางเครือข่าย คือ ทูที่เป็นสถาบันตั้งแต่ต้นจนจบสถาบันครอบครัวสถาบันศาสนาที่มีความสำคัญ ในสังคม ที่สามารถขับเคลื่อนให้สังคมได้เกิดการพัฒนา เช่น วัด โรงเรียน สถาบันการศึกษา เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของจิราพร ไชยเชนทร์ (2563) พบว่า ชุมชนมีการประยุกต์ใช้ทูทางสังคมที่อยู่ในรูปของทูที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและทูที่มนุษย์สร้างขึ้น มาเป็นตัวเชื่อมโยงในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของสุวิทย์ คงสงค์ (2562) พบว่า เป็นชุมชนเก่าแก่มากมีประวัติเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเคยเป็นพื้นที่อพยพพักพิงผ่านของผู้คนตั้งแต่พระเจ้าอู่ทองและตั้งเป็นเมืองหลวงในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราชมีศาสนาสถานเก่าแก่และมีลำคลองหลายสายมีประชาชนหลากหลายเชื้อชาติตั้งถิ่นฐาน มีประเพณีที่สำคัญ คือ ประเพณีชักพระ แข่งเรือ ทำขวัญข้าว สถานที่สำคัญ คือ ตลาดน้ำ 4 แห่ง สวนผลไม้สวนดอกไม้ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมือง เป็นทูทางสังคมและทูทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งของชุมชนรวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของพุทธิดา มากพูน (2561) พบว่า ชุมชนยังคงรักษาวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาของชุมชน รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ชุมชนมีความรักความสามัคคีและรักษามรดกทางวัฒนธรรมอัตลักษณ์ชีวิตในชุมชนให้คงอยู่ ชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขเป็นความสัมพันธ์ของชุมชนต้นแบบที่ควรค่าแก่การศึกษาและเรียนรู้ และงานวิจัยของพระครูโพธิสุวรรณคุณ (มานพ จันทาโก) (2561) พบว่า ลักษณะทูทางสังคมของชุมชนลาวโซ่งในจังหวัดสุพรรณบุรีที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ใน 4 องค์ประกอบ คือ

องค์ประกอบด้านมนุษย องค์ประกอบด้านสถาบันและองค์กรชุมชน องค์ประกอบด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และองค์ประกอบด้านภูมิปัญญาและวิถีชุมชน

2. ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา

พบว่า ทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมใน 5 ด้าน คือ 1) มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม 2) การมีจิตสำนึกร่วมกัน 3) ความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย 4) ศักยภาพของคนในชุมชน 5) ศักยภาพของผู้นำชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของวายุภักษ์ วงศ์ศักดิ์รินทร์ (2565) พบว่า สภาพการณ์การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองร้อยสายเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนมีการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมที่อยู่ในรูปของทุนที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และทุนที่มนุษย์สร้างขึ้น มาเป็นตัวเชื่อมโยงในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของจิราพร ไชยเชนทร์ (2563) พบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ การบริหารจัดการชุมชนโดยการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสร้างเครือข่ายกับแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ศักยภาพของผู้นำ การรักษาวิถีชีวิตที่ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของสุวิทย์ คงสงศ์ (2562) พบว่า มีการตั้งเครือข่ายคณะกรรมการผู้นำชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการดูแลกิจการตลาดน้ำ พื้นที่สำคัญ 4 แห่ง คือ ตลาดน้ำตลิ่งชัน ตลาดน้ำคลองลัดมะยม ตลาดน้ำวัดสะพาน และตลาดน้ำวัดจำปา มีการประชุมวางแผนจัดระบบการดำเนินการของตลาดน้ำและสื่อสารประชาสัมพันธ์โดยจัดกิจกรรมตามประเพณีและเทศกาลของชุมชน เป็นวิถีชีวิตและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบไทย รักษาสภาพแวดล้อม สร้างเสริมความสามัคคีในชุมชนและร่วมใจกันพัฒนาชุมชนให้เป็นเอกลักษณ์ท่ามกลางการเปลี่ยนของชุมชนเมือง สอดคล้องกับงานวิจัยของอภิชาติ หนูน้อย (2560) พบว่า รูปแบบความสัมพันธ์ของป้าชายเลนกับชุมชนเป็นไปในลักษณะของการพึ่งพิงการใช้ประโยชน์จากป้าชายเลน ศักยภาพของผู้นำกลุ่มอนุรักษ์เป็นทุนทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการจัดการป้าชายเลนให้ประสบผลสำเร็จ ภาพรวมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป้าชายเลนอยู่ในระดับมีส่วนร่วมมาก ศักยภาพของคนในชุมชนและศักยภาพของผู้นำกลุ่มมีความสำคัญมากในแต่ละกิจกรรม

3. แนวทางเสริมสร้างทุนทางสังคมโดยการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาให้เกิด

ความเข้มแข็งและยั่งยืน ประกอบด้วย 1) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) การพัฒนาผู้นำชุมชน 3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ 4) การส่งเสริมความรู้และทักษะของชุมชน 5) การระดมทุนและทรัพยากร 6) การประเมินและปรับปรุงโครงการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของแพรวัทธา เขียวชะอุ่ม (2567) พบว่า การขับเคลื่อนแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2564 - 2566) ได้วางรากฐานการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาในทุกมิติอย่างสมดุล โดยสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาวที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและคำนึงถึงคนรุ่นอนาคต

ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวก พร้อมวางรากฐานสำหรับการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืนในระยะยาว โดยเน้นการบูรณาการความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชนสอดคล้องกับงานวิจัยของแพรวภัทร ยอดแก้ว (2565: ออนไลน์) พบว่า แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน มี 4 แนวทาง ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการแก้ไขศึกษาปัญหา 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนา 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล และสอดคล้องกับงานวิจัยของวายุภักษ์ วงศ์ศักดิ์รินทร์ (2565) พบว่า มี 5 นโยบาย คือ 1) นโยบายด้านการบริหารจัดการ 2) นโยบายด้านการปรับภูมิทัศน์ 3) นโยบายด้านการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว 4) นโยบายด้านการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการท่องเที่ยว และ 5) นโยบายด้านการประชาสัมพันธ์ และสอดคล้องกับงานวิจัยของดวงพร เลิศลำหวน (2566) พบว่า แนวทางในการพัฒนากลุ่มฯให้สามารถพึ่งพาตนเองและพัฒนากลุ่มฯให้ไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืน คือ 1. หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ต้องให้ความสำคัญอย่างจริงจัง ต่อเนื่องในการพัฒนาที่ยั่งยืนของกลุ่มฯ 2. การพัฒนาคนและการพัฒนาศักยภาพของคนถือเป็นหลักการที่สำคัญ เพราะเป็นการพัฒนาที่จะส่งผลต่อกลุ่มอันนำไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของสุวิทย์ คงสงค์ (2562) พบว่า แนวทางป้องกัน แก้ไขและรักษาความเป็นชุมชนเข้มแข็ง ทั้งภาครัฐและเอกชนทุกภาคส่วน มีความกระหนักร่วมแรงร่วมใจปลูกฝังความเป็นอัตลักษณ์โดดเด่นของชุมชนสร้างจิตสำนึกให้มีความร่วมมือกันของคนในชุมชน ให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน ช่วยกันอนุรักษ์สืบต่อให้เป็นจุดแข็งในการพัฒนาต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชูลิพร เจริญท้าว (2561) พบว่า แนวทางต่อกระบวนการสร้างยุทธศาสตร์การ บูรณาการทางสังคมและการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ 1) ทูทางสังคม (ด้านความไม่ไว้วางใจ) 2) ทูทางสังคม (ด้านรายได้) 3) ทูทางสังคม (ด้านบุคคล) 4) ทูทางสังคม (ด้านการจัดการความรู้) 5) ทูทางสังคม (ด้านโครงสร้างพื้นฐาน) 6) การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี (ด้านนิติธรรม) และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาศุภโชค บุญวอน (2560) พบว่า แนวทางการบริหารจัดการทูทางสังคมของชุมชนเข้มแข็งในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ แนวทางการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ แนวทางการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพการบริหารทุนสถาบันหรือกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ เช่น การประชุมเวทีสาธารณะ การประชุมย่อย ๆ เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมความสามารถในการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพและสนับสนุนพัฒนาคลองเจดีย์บูชาได้อย่างยั่งยืน

2. ควรส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพผู้นำ เพื่อพัฒนาขีดความสามารถให้ผู้นำในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ผู้นำมีความพร้อมในการนำพาชุมชนในการพัฒนาโครงการต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้นำเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. ควรส่งเสริมการสร้างภาคีเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน และภาคธุรกิจ เพื่อเพิ่มพลังในการดำเนินโครงการและสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็น

4. ควรส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวจะได้ความรู้ ร่วมทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน เพื่อสัมผัสวิถีชีวิตชุมชนแล้วชุมชนยังจะได้ประโยชน์จากนักท่องเที่ยวอีกด้วย

5. ควรมีการศึกษาวิจัยและพัฒนา รูปแบบกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ รวมทั้งสนับสนุนให้นักวิจัยเข้ามาศึกษาและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาในหลากหลายมิติ

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการจัดทำแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน. (2563).

แผนแม่บทการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ.2564-2566). คณะกรรมการจัดทำแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน.

จิราพร ไชยเสนทร์. (2563). การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองร้อยสายเชิงสร้างสรรค์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชุลีพร เจริญท้าว. (2561). ยุทธศาสตร์การบูรณาการทุนทางสังคมและการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

ดวงพร เลิศล้ำหวาน. (2566). ทุนทางสังคมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีจังหวัดชลบุรี [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยบูรพา.

พระครูโพธิ์สุวรรณคุณ (มานพ จันทาโก). (2561). ทุนทางสังคม: แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชนของชุมชนลาวโซ่ง ในจังหวัดสุพรรณบุรี [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระรักษ์ สิริเมธี (หงส์สิงห์). (2563). การจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนา: กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท].

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาศุภโชติ บุญวอน. (2560). *การบริหารจัดการทุนทางสังคมของชุมชนเข้มแข็งในจังหวัดบุรีรัมย์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พุทธธิดา มากพูน. (2561). *ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แพรภัทร ยอดแก้ว. (2565). แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาตามแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ.2564-2566). ใน *วิจัยสร้าง Innovation and Technology เพื่อรองรับสังคมไทยสู่ยุค Digital World*. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 14 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม (หน้า 2841-2850). มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- แพรภัทร เชียวชะอุ่ม. (2567). ปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2564 - 2566). *วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน*, 17(2), 289-323.
- ไมตรี อินทร์เยะ. (2561). ทุนทางสังคม. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช*, 10(2), 14 – 25.
- วายุภักษ์ วงศ์ศักดิ์รินทร์. (2565). *ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการพื้นที่คลองเจดีย์บูชาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของจังหวัดนครปฐม* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2565). *แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2566–2567*. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- _____. (2566). *รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2565*. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566—2570)*. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุวิทย์ คงสงศ์. (2562). *ชุมชนเข้มแข็งบนฐานทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อภิชาติ หนูน้อย. (2560). *ทุนทางสังคมกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชายเลนบ้านน้ำราบ ตำบลบางลึก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Coleman, J. S. (1998). *Foundations of social theory*. Harvard University Press.

- Fukuyama, F. (1999). *The great disruption: Human nature and the reconstitution of social order*. Free Press.
- Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24.
- Putnam, R. (1993). *Making democracy work: Civic tradition in modern Italy*. Princeton University Press.